

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Ελένη

Μένει
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Το ποίημα

ΤΕΥΚΡΟΣ

... ἐς γῆν ἐναλίαν Κύπρον, οὗ μ' ἐθέσπισεν
οἰκεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικόν
Σαλαμῖνα θέμενον τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας.

ΕΛΕΝΗ

Οὐκ ἦλθον ἐς γῆν Τρωάδ', ἀλλ' εἶδωλον ἦν.

ΑΓΓΕΛΟΣ

Τί φῆς;

Νεφέλης ἄρ' ἄλλως εἵχομεν πόνους πέρι;
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, ΕΛΕΝΗ

«Τ' ἀπδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθεῖς στις Πλάτρες.»

Απδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
συ που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·
και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

«Τ' ἀπδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθεῖς στις Πλάτρες.»

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;
Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των ανθρώπων
ή των θεών·

η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μιαν άλλη Σαλαμῖνα
μ' έφερε εδώ, σ' αυτό το γυρογάλι.

Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά 'βρει
την Καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Που είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Απδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα στ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους -ποιος θα το 'λεγε;- η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.

Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα μου μίλησε:
«Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
«Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό
το ανάστημα
ίσκιοι και χαμόγελα παντού
στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
με τα μεγάλα βλέφαρα,
ήταν εκεί, στην όχθη ενός Δέλτα.
Και στην Τροία;
Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
Έτσι το θέλαν οι θεοί.
Κι ο Πάρης, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν
πλάσμα ατόφιο·
κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
Τόσα κορμιά ριγμένα
στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
τόσες ψυχές
δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
Κι οι ποταμοί φούσκωναν μες στη λάσπη το αίμα
για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
για ένα πουκάμισο αδειανό, για μιαν Ελένη.
Κι ο αδερφός μου;
Αηδόνι αηδόνι αηδόνι,
τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·
αν είναι αλήθεια
πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος άλλος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μιαν Ελένη.

Εισαγωγικά – Ιστορικές πληροφορίες

ΤΟ ποίημα **Ελένη** ανήκει στη συλλογή **... Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν...** (1955) και **γράφτηκε το 1953, όταν ο Σεφέρης ταξίδεψε για πρώτη φορά στην Κύπρο**. Στην Κύπρο ήρθε ξανά το 1954 και το 1955.

Ολόκληρη η ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στην Κύπρο που εκείνη την εποχή είχε ήδη αρχίσει τον αγώνα για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού με κορύφωση τον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα 1955 - '59. Ο Σεφέρης **από τις θέσεις του στο διπλωματικό σώμα θα παρακολουθήσει από πολύ κοντά τις φάσεις του κυπριακού δράματος**.

Στο ποίημα εμπλέκονται στοιχεία της **μυθολογίας**, της **αρχαιότητας**, της **πρόσφατης ελληνικής πραγματικότητας** αλλά και της **προσωπικής ζωής και μοίρας του ποιητή**. Τα στοιχεία αυτά δένονται **συνειρμικά** και το ποίημα αποκτά **διαχρονική αξία**, αφού ο Σεφέρης δεν παραμένει στους αρχαίους μύθους, αλλά **τους μεταφέρει στην εποχή μας, δηλαδή τους παρουσιάζει με τρόπο που να εκφράζουν σύγχρονες εμπειρίες**. Εξάλλου ο ίδιος ο ποιητής έζησε τους δυο παγκόσμιους πολέμους αλλά και, προηγουμένως, τη μικρασιατική καταστροφή, που τον έπληξε ιδιαίτερα, αφού του στέρησε την ιδιαίτερη πατρίδα του, τη Σμύρνη, όπου γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά του χρόνια.

Στο ποίημα αυτό ο Γ. Σεφέρης δημιουργεί μια **συστοιχία ανάμεσα στα συναισθήματα και τις περιστάσεις που βιώνει ο Τεύκρος με τη συναισθηματική κατάσταση και τις σκέψεις του ίδιου του ποιητή**.

Ο Τεύκρος, **διωγμένος από την πατρίδα του, φτάνει στην Κύπρο, έχοντας ακόμη νωπές τις πικρές εμπειρίες του Τρωικού Πολέμου**. Η συνάντησή του εκεί με την Ελένη φέρνει τον ήρωα αντιμέτωπο με την τραγική διαπίστωση πως ο δεκαετής πόλεμος με τους χιλιάδες νεκρούς έγινε για ένα είδωλο, για ένα σύννεφο, αφού η πραγματική Ελένη δεν έφτασε ποτέ στην Τροία.

Ο Γιώργος Σεφέρης **φτάνει στην Κύπρο το 1953, έχοντας βιώσει τις τραγικές για την Ελλάδα συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και φυσικά του Ελληνικού Εμφυλίου (1946-1949)**. Οι Έλληνες, που πλήρωσαν για τους πολέμους αυτούς υψηλό τίμημα σε ανθρώπινες ζωές, βρέθηκαν σε στενή συσχέτιση με την Αγγλία, έχοντας αρχικά ως κοινό εχθρό τους Γερμανούς κι αμέσως μετά την αποφασιστική επέμβαση των αγγλικών και αμερικανικών δυνάμεων προκειμένου ο εμφύλιος πόλεμος να μη γείρει προς την πλευρά των κομμουνιστών και κατ' επέκταση της Ρωσίας.

Η εμπλοκή όμως της Αγγλίας με την πορεία του ελληνικού λαού **δεν τερματίζεται εκεί, εφόσον οι Άγγλοι ήδη από το 1878 κατέχουν την Κύπρο, χωρίς να δείχνουν καμία διάθεση να την εγκαταλείψουν**.

Το 1953, λοιπόν, **είναι μια πολύ σημαντική χρονιά για την Κύπρο**, καθώς ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έχει ξεκινήσει με ένταση τις προσπάθειές του να τερματίσει την Αγγλική κυριαρχία και να κερδίσει για τον λαό του το δικαίωμα της **αυτοδιάθεσης**. Η **ένοπλη σύγκρουση με τις αγγλικές δυνάμεις θα ξεκινήσει δύο χρόνια μετά, ο ποιητής όμως αντιλαμβάνεται ήδη τα προμνήματα ενός νέου πολέμου**.

Η **αντιπολεμική διάθεση** της ποιητικής σύνθεσης του Σεφέρη, **δεν αποτελεί φυσικά σχόλιο για την επιθυμία του κυπριακού λαού να διεκδικήσει την ελευθερία του, εκφράζει όμως τη γενικότερη σκέψη του ποιητή πως κάποτε θα πρέπει να τεθεί ένα τέρμα στους συνεχείς πολέμους και τις απώλειες χιλιάδων, ακόμα και εκατομμυρίων, ανθρώπων**.

Η διάθεση στο ποίημα είναι **απαισιόδοξη, μελαγχολική, στοχαστική και βαθύτατα ανθρώπινη** και ο τόνος είναι **εμπιστευτικός, εξομολογητικός πικραμένος και πονεμένος**. Ο ποιητής πάσχει μαζί με τον σύγχρονο – και όχι μόνο – πάσχοντα άνθρωπο.

Στα πλαίσια του ποιήματος η φωνή του ποιητή διαπλέκεται με τη φωνή του Τεύκρου [πλασζοπροσωπία], καθώς οι σκέψεις και οι εμπειρίες των δύο ανδρών βρίσκονται σε μια διαρκή συσχέτιση.

Ο τίτλος / Ο μύθος

Για να κατανοήσουμε το ποίημα, πρέπει να έχουμε υπόψη μας πρώτα δύο αρχαίους μύθους, που αποτελούν τον πυρήνα του:

α) Ο μύθος του Τεύκρου: Ο Τεύκρος, γιος του βασιλιά της Σαλαμίνας Τελαμώνα και αδελφός του Αίαντα, έλαβε μέρος στον Τρωικό πόλεμο, όπου διακρίθηκε ως τοξότης. Όταν επέστρεψε στη Σαλαμίνα, ο πατέρας του δεν τον δέχτηκε, γιατί έκρινε ότι δεν συμπαραστάθηκε αρκετά στον αδελφό του Αίαντα, που αυτοκτόνησε, επειδή οι Αχαιοί δεν είχαν δώσει σ' αυτόν ως αριστείο τα όπλα του Αχιλλέα. Ο Τεύκρος τότε, υπακούοντας σε χρησμό του Απόλλωνα, έφυγε στην Κύπρο, όπου και ίδρυσε πόλη και της έδωσε το όνομα Σαλαμίνα (κοντά στη σημερινή Αμμόχωστο) ως ανάμνηση της πατρίδας του.

β) Ο μύθος της Ελένης: Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή αυτού του μύθου η Αφροδίτη δεν έδωσε στον Πάρι την πραγματική Ελένη, αλλά ένα ομοίωμά της. Την Ελένη τη μετέφερε ο Ερμής, με εντολή της Ήρας, στην Αίγυπτο, στο παλάτι του βασιλιά Πρωτέα, όπου τη συνάντησε ο Μενέλαος επιστρέφοντας από την Τροία. Την εκδοχή αυτή του μύθου διαπραγματεύεται ο Ευριπίδης στην τραγωδία του Ελένη. Στην τραγωδία του Ευριπίδη συναντάει την Ελένη στην Αίγυπτο και ο Τεύκρος, που περνάει από εκεί ταξιδεύοντας για την Κύπρο.

Ο Σεφέρης προτάσσει ως **μύθο / προμετωπίδα** στο ποίημά του τρία αποσπάσματα της τραγωδίας του Ευριπίδη, που συνοψίζουν τους δύο μύθους:

ΤΕΥΚΡΟΣ: ...στη θαλασσινή Κύπρο, όπου μου όρισε ο Απόλλων να κατοικώ, δίνοντάς της το νησιωτικό όνομα Σαλαμίνα ως ανάμνηση εκείνης της πατρίδος μου (στ. 148-150).
 ΕΛΕΝΗ: Εγώ δεν πήγα στην Τρωάδα, ένα είδωλο μου ήταν (στ. 582).
 ΑΓΓΕΛΙΑΦΟΡΟΣ: Τι λες; Όστε για μια νεφέλη τραβήξαμε του κάκου τόσα βάσανα; (στ. 706).

Η Ελένη στην πένα του Σεφέρη γίνεται ένα διαχρονικό σύμβολο της ματαιοπονίας και όλων των ιδανικών του ανθρώπου που τελικά δεν καταλήγουν παρά σε πρόφαση για πόνο.

Το είδος του ποιήματος

Ποίημα συμβολικό με ιστορικό υπόβαθρο και με άμεσες αναφορές στον ελληνικό μυθολογικό κόσμο.

Στόχος του ποιητή

Ο ποιητής επιθυμεί να αναδείξει τον παραλογισμό και τη ματαιότητα των πολεμικών συγκρούσεων, ασχολούμενος έτσι μ' ένα επώδυνο θέμα. Η απαισιόδοξη διάθεση – καλύτερα η ρεαλιστική πτυχή του ποιήματος – έγκειται ακριβώς στην επίγνωση πως **οι πόλεμοι, όσο άσκοποι και ανεπιθύμητοι είναι, θα συνεχίσουν να ταλαιπωρούν και να βασανίζουν τους ανθρώπους.**

Ερμηνευτική προσέγγιση, ανάλυση του ποιήματος

«Τ' ανδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες»

Ο αρχικός στίχος του ποιήματος, παρ' όλο που τίθεται σε εισαγωγικά δεν αποτελεί δάνειο από κάποιο άλλο κείμενο¹. Μια απλή διαπίστωση για **το κελάηδημα των ανδονιών θα λειτουργήσει ως το σημείο ένωσης των δυο εποχών και συνάμα ως το μοτίβο που με την επανάληψή του θα συνέχει δομικά το ποίημα.** Οι τρεις επαναλήψεις του στίχου αυτού, **χωρίζουν το ποίημα σε αντίστοιχες ενότητες**, όπου κάθε φορά υπερσχύει είτε η φωνή του Σεφέρη είτε του Τεύκρου.

Το γλυκό κελάηδημα των ανδονιών που ακούει ο ποιητής, ενώ **εκφράζει μια γαλήνια ατμόσφαιρα** και φέρνει **εικόνες ομορφιάς στον νου του αναγνώστη**, βρίσκεται **σε πλήρη αντίθεση με τα συναισθήματα των βασικών προσώπων του ποιήματος.**

Το ανδόνι είναι το μέσο, η αφορμή, που κάνει τον Τεύκρο – ποιητή να θυμηθεί και να μιλήσει. Μένει άγρυπνος από το κελάηδημα, σ' αυτόν τον πολύπαθο τόπο και σκέφτεται.

Η μνήμη και τα συναισθήματα κι η αναζήτηση της αλήθειας για την πραγματική αιτία των πολέμων στην Ελλάδα και την Κύπρο, **δεν σ' αφήνουν να ησυχάσεις, γι' αυτό πρέπει να είσαι άγρυπνος.**

¹ Σύμφωνα με άλλες πηγές: «Ο Σεφέρης έβαλε τον στίχο μέσα σε εισαγωγικά. Η λεπτομέρεια αυτή φανερώνει ότι ο στίχος δεν ανήκει στον ποιητή, αλλά αποτελεί ποιητικό δάνειο. Συγκεκριμένα ο Σεφέρης θα πρέπει να δανείστηκε το στίχο από την προφορική παράδοση της Κύπρου και να τον αξιοποίησε ποιητικά στη δική του γραφή. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και το γεγονός ότι ο στίχος είναι ιαμβικός 15σύλλαβος».

Ελένη, 1107-1114: «Εσύ που μέσα στα πυκνά σύδεντρα ζεις και πέτεσαι, ανδόνια, εσένα κράζω γλυκοκέλαδο πουλί με τη λυππερή λαλιά, τον κόκκινο φουσκώνοντας λαιμό σου, βοήθα να μοιρολογήσω τα πάθη της Ελένης». (Μετάφραση Τ. Ρούσσος)

Αηδόνι ντροπαλό, μες στον ανασασμό των φύλλων,
 ου που δωρίζεις τη μουσική δροσιά του δάσους
 στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές
 αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν.
 Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη
 βήματα και χειρονομίες· δε θα τολμούσα να πω φιλήματα·
 και το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας.

Ο ποιητής, μη μπορώντας να κοιμηθεί, στρέφει την προσοχή του στο **αηδόνι που με το τραγούδι του κυριαρχεί σε όλο το τοπίο** και σίγουρα θα έχει κρατήσει ξύπνιους κι άλλους ανθρώπους σε προγενέστερες εποχές. Απευθύνει, λοιπόν, τον λόγο σ' αυτό το ντροπαλό πουλί που κρύβεται μέσα στα φύλλα των δέντρων και με το τραγούδι του διατρέχει χωρικά και χρονικά τον κυπριακό τόπο. **Το εύθυμο τραγούδι του είναι αυτό που δίνει μια μουσική δροσιά, μια αίσθηση ευδαιμονίας στο δάσος, αλλά είναι κι αυτό που συντροφεύει τη δύσκολη πορεία των ψυχών των ανθρώπων που έχουν πεθάνει και γνωρίζουν πως πια δεν μπορούν να επιστρέψουν πίσω.**

Κρυμμένο στα φύλλα (τυφλή φωνή) το αηδόνι, συνοδεύει με το τραγούδι του, όχι μόνο την αδιόρατη πορεία των ψυχών αλλά και τις κινήσεις και πράξεις των ζωντανών ανθρώπων -τόρα αλλά και στο παρελθόν- αποτελώντας τη **μόνιμη γλυκιά νηπτική υπόκρουση που συνέχει διαχρονικά τον πολυτάραχο βίο του νησιού.**

Η φωνή του αηδονιού υπήρξε παρούσα στις παλαιότερες προσπάθειες των κατοίκων να διεκδικήσουν την ελευθερία τους, κι είναι παρούσα και τώρα που η «ξαγριεμένη σκλάβα», η Κύπρος, είναι έτοιμη να ξεσηκωθεί ξανά. Τα φιλήματα, όπως και κάθε ερωτική διάθεση, είναι παράταιρα, σ' αυτό το τρικύμισμα της κυπριακής ψυχής που έχοντας για χρόνια ανεχτεί την αγγλική κυριαρχία, βρίσκεται σ' επαναστατική εγρήγορση.

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Με τη δεύτερη επανάληψη του στίχου, **περνάμε από την οπτική του ποιητή, σ' εκείνη του Τεύκρου**, που φτάνει, όπως και ο Σεφέρης, για πρώτη φορά στην Κύπρο.

Η διαχρονική παρουσία των αηδονιών στο νησί, αποτελούν το **ποιητικό εύρημα που συνδέει τους συλλογισμούς του ποιητή μ' εκείνους του Τεύκρου.** Όπως στην πρώτη ενότητα τα αηδόνια δεν επιτρέπουν στον ποιητή να κοιμηθεί, **έτσι κι ο Τεύκρος, μη μπορώντας να κοιμηθεί, αφήνεται στις σκέψεις του.**

Ποιες είναι οι Πλάτρες; Ποιος το γνωρίζει τούτο το νησί;
 Έζησα τη ζωή μου ακούγοντας ονόματα πρωτάκουστα:
 καινούριους τόπους, καινούριες τρέλες των ανθρώπων
 ή των θεών·

Ο Τεύκρος έχοντας έρθει χωρίς τη δική του θέληση στο νησί, εκφράζει την ενόχλησή του αναρωτώμενος αν γνωρίζει κανείς τις Πλάτρες ή την Κύπρο.

Μετά από δέκα χρόνια συνεχούς πολέμου στην Τροία κι ενώ ήλπιζε πως θα μπορέσει να ζήσει το υπόλοιπο της ζωής του στην πατρίδα του, αναγκάζεται να έρθει σ' αυτό το νησί που ούτε το γνωρίζει, και προφανώς ούτε ήθελε να το γνωρίσει.

Η ζωή του Τεύκρου υπήρξε περιπετειώδης, καθώς τον οδήγησε σ' έναν μακρινό τόπο να πολεμά για πολλά χρόνια, και φέρνοντάς τον αντιμέτωπο με τις τρέλες ανθρώπων και θεών.

Η αρπαγή της Ελένης, ο θυμός του Αχιλλέα, η αυτοκτονία του Αίαντα, αποτελούν μερικές μόνο από τις τρέλες των ανθρώπων, **πίσω από τις οποίες υπήρχε πάντοτε η ακατάπαυστη εμπλοκή των θεών.**

Ενδιαφέρον έχει η **συσχέτιση** που μπορεί να γίνει **ανάμεσα στη ζωή του Τεύκρου και του Σεφέρη**, υπό την έννοια ότι **και ο ποιητής ως διπλωμάτης αναγκάστηκε να ταξιδέψει σε πολλά μέρη και φυσικά να γνωρίσει τις τραγικές συνέπειες που μπορούν να έχουν οι επικίνδυνες τρέλες των ανθρώπων** (Β' παγκόσμιος πόλεμος, Ελληνικός Εμφύλιος).

η μοίρα μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μian άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογάλι.

Μετά το τέλος του τρωικού πολέμου, η μοίρα του Τεύκρου καθορίζεται από την αυτοκτονία του αδερφού του Αίαντα (το στερνό σπαθί) κι από το χρησμό του Απόλλωνα που τον φέρνει στην Κύπρο (σ' αυτό το γυρογάλι) να ιδρύσει μια νέα Σαλαμίνα.

Το φεγγάρι
βγήκε απ' το πέλαγο σαν Αφροδίτη·
σκέπασε τ' άστρα του Τοξότη, τώρα πάει νά 'βρει
την Καρδιά του Σκορπιού, κι όλα τ' αλλάζει.
Που είν' η αλήθεια;
Ήμουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης·
το ριζικό μου, ενός ανθρώπου που ξαστόχησε.

Η εμφάνιση του φεγγαριού στο βάθος του ορίζοντα, σαν να βγαίνει μέσα από τη θάλασσα, φέρνει συνειρμικά στη σκέψη του ποιητή τη γέννηση της Αφροδίτης, που σύμφωνα με το μύθο γεννήθηκε στον αφρό της θάλασσας, κοντά στην Κύπρο.

Το φεγγάρι με την εμφάνισή του καλύπτει τον αστερισμό του Τοξότη και καθώς κινείται πλησιάζει και προς τον Αντάρη, το αστέρι που αποτελεί την Καρδιά του Σκορπιού, το φωτεινότερο δηλαδή αστέρι του αστερισμού αυτού.

Με την εμφάνιση, λοιπόν, του φεγγαριού το σκηνικό του ουρανού αλλάζει κι όλα αποκτούν μια διαφορετική εικόνα, γεγονός που δημιουργεί στον Τεύκρο τη σκέψη πως καθετί μπορεί εύκολα να αλλάξει μορφή, ακόμη και η ίδια η πραγματικότητα. Αναρωτιέται, επομένως, ο ήρωας πού είναι η αλήθεια, από τη στιγμή που τίποτε δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο και καθετί μπορεί να αποκτήσει ανά πάσα στιγμή μια διαφορετική εικόνα.

Ο ίδιος, για παράδειγμα, υπήρξε στον πόλεμο τοξότης – και μάλιστα ο καλύτερος που είχε ο ελληνικός στρατός – κι όμως η μοίρα του μοιάζει με αυτή ενός ανθρώπου που δεν πέτυχε το στόχο του (ξαστόχησε). Το ειρωνικό λογοπαίγνιο με τον τοξότη που ξαστοχεί, συνδέεται συνειρμικά με την αναφορά στον αστερισμό του Τοξότη.

Οι σκέψεις του Τεύκρου, που μοιάζει πλέον να ελέγχει εκ νέου όλη του τη ζωή, νιώθοντας πως όλες του οι βεβαιότητες έχουν ανατραπεί, δεν είναι το αποτέλεσμα μόνο της παρατήρησης της επίδρασης που έχει η εμφάνιση του φεγγαριού στην εικόνα του ουρανού, αλλά κυρίως όσων προηγήθηκαν στην Αίγυπτο, όπου ο ήρωας πήγε λίγο προτού έρθει στην Κύπρο.

Αηδόνι ποιητάρη,
σαν και μια τέτοια νύχτα σ' ακροθαλάσσι του Πρωτέα
σ' άκουσαν οι σκλάβες Σπαρτιάτισσες κι έσυραν το θρήνο,
κι ανάμεσό τους –ποιος θα το 'λεγε;– η Ελένη!
Αυτή που κυνηγούσαμε χρόνια στο Σκάμαντρο.

Ήταν εκεί, στα χείλια της ερήμου· την άγγιξα μου μίλησε:
 «Δεν είν' αλήθεια, δεν είν' αλήθεια» φώναζε.
 «Δεν μπήκα στο γαλαζόπλωρο καράβι.
 Ποτέ δεν πάτησα την αντρειωμένη Τροία».

Η αποστροφή στο απδόνι, σηματοδοτεί το πέρασμα της διήγησης του Τεύκρου σ' ένα προγενέστερο χρονικά επίπεδο, μιας και το τραγούδι του απδονιού λειτουργεί ως το μέσο που συνδέει τις διαφορετικές χρονικές στιγμές, εποχές και οπτικές του ποιήματος.

Μια παρόμοια νύχτα, λέει ο Τεύκρος, στην Αίγυπτο (το ακροθαλάσσι του Πρωτέα) οι Σπαρτιάτισσες σκλάβες, η συνοδεία της Ελένης, ακούγοντας το τραγούδι του απδονιού, άρχισαν να θρηνούν, κινούμενες προφανώς από συναισθήματα νοσταλγίας. Εκείνο, βέβαια, που προκάλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη για τον ήρωα ήταν η παρουσία της Ελένης ανάμεσά τους. Η γυναίκα που για χρόνια τη διεκδικούσαν πολεμώντας κοντά στον ποταμό της Τροίας, τον Σκάμαντρο, ήταν στην άκρη της ερήμου. **Ο ήρωας που, εύλογα, θεώρησε αδιανόητη την εκεί παρουσία της Ελένης φροντίζει να την αγγίξει, προκειμένου να πειστεί, και συνομιλεί μαζί της, θέλοντας να μάθει την αλήθεια.**

Η Ελένη αρνείται επίμονα πως βρέθηκε στην Τροία, τονίζοντας όχι μόνο την πλάνη των Ελλήνων, αλλά και τη δική της αθωότητα. Η ίδια ουδέποτε πήγε στην Τροία, και φυσικά ουδέποτε θέλησε να συμβούν όλα αυτά τα δεινά στους Έλληνες πολεμιστές.

Τα λόγια της Ελένης είναι παρμένα από τον Φαίδρο του Πλάτωνα, όπου ο φιλόσοφος διασώζει τους στίχους αυτούς από την παλινωδία του Σπησίχορου. Ο λυρικός ποιητής είχε συνθέσει ένα ποίημα στο οποίο κατηγορούσε την Ελένη, έπειτα όμως άλλαξε γνώμη (παλινωδία) συνθέτοντας ένα καινούριο στο οποίο αποκαθιστούσε τη φήμη της. Η Ελένη δεν ήταν υπεύθυνη για όσα είχαν συμβεί, μιας και η ίδια δεν έφτασε ποτέ στην Τροία.

Με το βαθύ στηθόδεσμο, τον ήλιο στα μαλλιά, κι αυτό
 το ανάστημα
 ίσκιои και χαμόγελα παντού
 στους ώμους στους μηρούς στα γόνατα·
 ζωντανό δέρμα, και τα μάτια
 με τα μεγάλα βλέφαρα,
 ήταν εκεί στην όχθη ενός Δέλτα.

Ο Τεύκρος προχωρά σε μια **περιγραφή της Ελένης, προκειμένου ο ισχυρισμός του ότι την είδε να αποκτήσει την αναγκαία αληθοφάνεια.** Πλούσιο στήθος (βαθύ στηθόδεσμο), λαμπερά ξανθά μαλλιά (τον ήλιο στα μαλλιά) κι ωραίο σώμα, με τις καμπύλες του να δημιουργούν ελκυστικά παιχνίδια φωτοσκίασης, στους ώμους, στους μηρούς και στα γόνατα. Οι **ίσκιои και τα χαμόγελα** αναφέρονται στα σημεία του σώματος που προβάλλουν και σ' εκείνα που μένουν κρυμμένα, ερεθίζοντας τη φαντασία όποιου αντικρίζει την εξαίσια αυτή γυναίκα. Υπέροχο νεανικό δέρμα και όμορφα μεγάλα μάτια, που **δικαιολογούν τον ασίγαστο θαυμασμό που προκαλούσε η Ελένη.**

Η περιγραφή του Τεύκρου είναι εκτενέστερη από εκείνη του Ομήρου, ο οποίος προκειμένου να μην υπονομεύσει την ομορφιά της Ελένης με την περιγραφή του, είχε μιλήσει μόνο για τα ξανθά μαλλιά της και άφηνε τους ακροατές του να τη φαντάζονται σ' όλη της τη θελκτικότητα, παρουσιάζοντας μόνο τις έντονες αντιδράσεις όσων την αντίκριζαν.

Εντούτοις, ακόμη και η αναλυτικότερη περιγραφή που δίνει ο Σεφέρης, μέσω του Τεύκρου, βασίζεται κυρίως σε υπαινιγμούς για τον ερωτισμό και το κάλλος της Ελένης, χωρίς επί της ουσίας να περιορίζει τη φαντασία του αναγνώστη.

Και στην Τροία;
 Τίποτε στην Τροία – ένα είδωλο.
 Έτσι το θέλαν οι θεοί.
 Κι ο Πάρις, μ' έναν ίσκιο πλάγιαζε σα να ήταν
 πλάσμα απόφιο·
 κι εμείς σφαζόμασταν για την Ελένη δέκα χρόνια.

Η Ελένη, λοιπόν, ήταν στην Αίγυπτο και στην Τροία δε βρισκόταν τίποτε περισσότερο από ένα είδωλό της. **Ο Πάρις κοιμόταν μ' έναν ίσκιο, με μια γυναίκα που δεν ήταν αληθινή**, νομίζοντας πως κοιμάται με την πραγματική Ελένη, κι οι Έλληνες σφάζονταν επί δέκα χρόνια, για το ίδιο ανυπόστατο είδωλο. **Μια πλάνη που κινούσε τα νήματα της ζωής των Ελλήνων για δέκα ολόκληρα χρόνια, δημιουργημένη από τους ίδιους τους θεούς.**

Η Ελένη, απελευθερωμένη πλέον από μια υλική υπόσταση, είναι έτοιμη να γίνει **σύμβολο μιας αλήθειας που συγκλονίζει**: τόσος θάνατος και τόσος πόνος για ένα «πουκάμισο αδειανό», δηλαδή για μία **απάτη**. Η αναγνώριση αυτής της **ματαιοπονίας** διαστέλλεται και μετατρέπεται λίγο αργότερα στο ποίημα σε ερώτηση για τον άνθρωπο, το δίκαιο και το θείο.

Μεγάλος πόνος είχε πέσει στην Ελλάδα.
 Τόσα κορμιά ριγμένα
 στα σαγόνια της θάλασσας στα σαγόνια της γης·
 τόσες ψυχές
 δοσμένες στις μυλόπετρες, σαν το σιτάρι.
 Κι οι ποταμοί φούσκωναν μες στη λάσπη το αίμα
 για ένα λινό κυμάτισμα για μια νεφέλη
 μιας πεταλούδας τίναγμα το πούπουλο ενός κύκνου
 για ένα πουκάμισο αδειανό για μian Ελένη.
 Κι ο αδερφός μου;
 Αηδόνι αηδόνι, αηδόνι,
 τ' είναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;

Η πλάνη αυτή των θεών θα προκαλέσει ανείπωτες συμφορές και πόνους στην Ελλάδα, η οποία για μια δεκαετία θα θυσιάσει χιλιάδες παιδιά της. Νεκρά σώματα στη θάλασσα, στη γη, χιλιάδες ψυχές που ρίχτηκαν σαν το σιτάρι στις μυλόπετρες. Η παρομοίωση αυτή τονίζει τον μεγάλο βασανισμό που υπέστησαν οι Έλληνες, που σκοτώθηκαν μακριά απ' την πατρίδα τους, έχοντας περάσει πολλαπλές κακουχίες. Τόσοι ήταν οι νεκροί, ώστε το νερό στις όχθες των ποταμών φούσκωνε το αίμα που έρρεε στη λάσπη. **Μια αποτρόπαιη εικόνα, που υπογραμμίζει με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο τη φρίκη και τη ματαιότητα όλων αυτών των θανάτων.**

Κι όλα αυτά για το τίποτα, για τον κυματισμό ενός λινού υφάσματος, για ένα σύννεφο, για το τίναγμα των φτερών μιας πεταλούδας, για το πούπουλο ενός κύκνου, **για ένα άδειο πουκάμισο, για μian Ελένη**, που δε βρισκόταν εκεί.

Οι αναφορές του Τεύκρου για τη ματαιότητα του πολέμου, δίνονται με ασύνδετο σχήμα, για να τονιστεί η ακατάπαυστη ροή του λόγου και η ένταση που προκαλείται στον ήρωα όταν συνειδητοποιεί ότι όλες αυτές οι θυσίες έγιναν χωρίς κανέναν ουσιαστικό λόγο. Γιατί πέθαναν τόσοι άνθρωποι; Γιατί θυσίασαν τη ζωή τους; Για να διεκδικήσουν ένα αδειανό πουκάμισο;

Κι ο αδερφός μου, αναρωτιέται ο Τεύκρος, κι αυτός ακόμη πέθανε χωρίς λόγο; Η αναφορά στον Αίαντα έρχεται για να υπενθυμίσει το κόστος του πολέμου για τον ήρωα, γιατί παρ' όλο που ο ίδιος ο Τεύκρος επέζησε, έχασε ωστόσο τον αδερφό του και μαζί το δικαίωμα να δει ξανά την πατρίδα του.

Ο ήρωας στρέφεται εκ νέου στο **αηδόνι** και με μια **τριπλή προσφώνηση**, του θέτει το **καίριο**, μα **ρητορικό ερώτημα**, που βασανίζει πια την ψυχή του. Τι είναι θεός, τι δεν είναι και τι βρίσκεται ανάμεσα στα δύο. Με την έννοια: **υπάρχει θεός ή μήπως δεν υπάρχει, κι αν όχι ζόζε τι μπορεί να ζεθεί σ'η θέση ζου.**

Η απορία αυτή του Τεύκρου αναδεικνύει τον κλονισμό που έχει συμβεί στην ψυχή του ήρωα σχετικά με την ύπαρξη των θεών και την πραγματική τους φύση. Αν οι θεοί προκάλεσαν τόσες συμφορές στους Έλληνες, για ποιο λόγο να συνεχίσει κανείς να τους εμπιστεύεται ή και να τους πιστεύει;

«Τ' αηδόνια δε σ' αφήνουν να κοιμηθείς στις Πλάτρες.»

Με την επανάληψη αυτή του στίχου **επιστρέφουμε στο παρόν του Τεύκρου, στην Κύπρο και συνάμα στο παρόν του ποιητή.** Το τελευταίο μέρος του ποιήματος, που περιέχει το **επιμύθιο** του ποιήματος, μας φέρνει στην ταύτιση των σκέψεων του Τεύκρου και του ποιητή, όπου, με βάση την ίδια απάτη των θεών, προβληματίζονται για τις αλήθειες της ζωής.

Η επανάληψη και η επαναφορά του μοτίβου των αηδονιών δηλώνει την τραγική κυκλικότητα της ιστορίας. Ο ποιητής το γνωρίζει, και εκφράζει τον φόβο του με σιγουριά αλλά και με πόνο και πικρία, μήπως αυτό το «παραμύθι», ξεγυμνωμένο από τα στολίδια του μύθου, ανήκει τόσο στην ιστορία όσο και στο παρόν αλλά και το μέλλον.

Ο Τεύκρος έζησε τον δεκαετή Τρωικό Πόλεμο, για χάρη μιας γυναίκας που δεν ήταν πραγματική, για ένα είδωλο. Ενώ, ο Σεφέρης γνώρισε τις πολλαπλές συμφορές των Ελλήνων κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και τον Εμφύλιο. Η σύγχρονη περιπέτεια των Ελλήνων ξεκίνησε την 28^η Οκτωβρίου του 1940 με την έναρξη του πολέμου με την Ιταλία και ολοκληρώθηκε ως ένα βαθμό τον Αύγουστο του 1949 με τη λήξη των εχθροπραξιών του εμφυλίου. Αν και θα πρέπει να τονιστεί πως τα μίσση που προκάλεσε ο εμφύλιος συνέχισαν να επηρεάζουν τις ζωές των Ελλήνων για πολλά χρόνια ακόμα.

Και, όπως ο Τεύκρος αναρωτιέται για ποιον λόγο τελικά πολέμησε στην Τροία, έτσι κι ο Σεφέρης αναρωτιέται ποιος ήταν τελικά ο λόγος που οι Έλληνες σκοτώθηκαν κατά χιλιάδες στα πεδία της μάχης, ή έπεσαν νεκροί από την πείνα στα χρόνια της Κατοχής ή ακόμη χειρότερα σφαγιάστηκαν από αδελφικά χέρια στον εμφύλιο. Ποιος ο λόγος που σφράγισε τις ζωές των Ελλήνων; Η εξυπηρέτηση, φυσικά, των συμφερόντων άλλων χωρών, οι οποίες, μπορεί τελικά να πήραν από τους Έλληνες ό,τι ήθελαν, αλλά ουδέποτε τους απέδωσαν αυτό που τους ανήκει.

Παρ' όλο που η Ελλάδα δέχτηκε την παρέμβαση της Αγγλίας και των Η.Π.Α. για την αναχαίτιση του κομμουνιστικού «κινδύνου», εντούτοις **οι χώρες αυτές κώφευσαν στο δίκαιο αίτημα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.**

Οι Έλληνες έχιναν ζα μακάβρια πιόνια ζης κονζόφθαλμης παγκόσμιας πολιτικής, αλλά δεν έλαβαν ζην υποσζήριξη ζων μεζάλων χωρών, όζαν ζη χρειάσζηκαν περισσόζερο.

Είναι σαφές άλλωστε η αίσθηση του ποιητή, όταν έγραφε αυτό το ποίημα το 1953, τότε δηλαδή που ξεκινούσε ο αγώνας του κυπριακού λαού για την απελευθέρωσή τους από την αγγλική κυριαρχία – ότι η Αγγλία δεν επρόκειτο να συναινέσει και δεν επρόκειτο να δικαιώσει τις επιθυμίες και προσδοκίες των Ελλήνων.

Δακρυσμένο πουλί,
στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιάσουν
τον παλιό δόλο των θεών·

Στην τελευταία αναφορά που γίνεται στο **αηδόνι**, αυτό παρουσιάζεται **δακρυσμένο, να συμμερίζεται τα συναισθήματα του Τεύκρου, που με πόνο αντιλήφθηκε το μάταιο της ελληνικής θυσίας.**

Η όμορφη Κύπρος, που δέχεται τα φιλήματα της θάλασσας, ορίστηκε από τον Απόλλωνα να θυμίζει στον Τεύκρο την πατρίδα του τη Σαλαμίνα μέσα από την ομωνυμία της με τη νέα πόλη που θα ιδρύσει εκεί ο ήρωας.

Στην Κύπρο, λοιπόν, αράζει ο ήρωας μαζί με το παραμύθι της ωραίας Ελένης, με τη γνώση πλέον της αλήθειας για την εξαπάτηση που υπέστησαν οι Έλληνες, αν είναι βέβαια κι αυτό αλήθεια, μιας και ο ήρωας έχει πλέον αρχίσει να αμφιβάλλει για όλα. Κι αν είναι αλήθεια ότι οι άνθρωποι δε θα εξαπατηθούν εκ νέου με τον δόλο των θεών, μπαίνοντας ξανά σε κάποιον μάταιο αγώνα.

Η συνεχής επανάληψη της διερώδησης «αν είναι αλήθεια», που διατυπώνεται εξίσου από τον Τεύκρο και τον Σεφέρη, έρχεται να ζονίσει την ζρομερή αίσθηση αμφισβήρησης και το ξερίζωμα κάθε πίστης κι εμπιστοσύνης που άφησε πίσω του ο ολέθριος πόλεμος.

Η εξαθλίωση, οι θάνατοι και οι καταστροφές που έφερε μαζί του ο πόλεμος, κλόνισε και την παραμικρή σκέψη των ανθρώπων πως έχουν να κερδίσουν κάτι από αυτόν. **Με το σαρωτικό του πέρασμα διέλυσε τα πάντα, και το κυριότερο την εμπιστοσύνη των ανθρώπων στους «θεούς», σ' εκείνους τους ισχυρούς ανθρώπους που έλαβαν για λογαριασμό τους την απόφαση να τους σύρουν σ' αυτόν τον φρικτό παραλογισμό.**

αν είναι αλήθεια
πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια,
ή κάποιος άλλος Αίαντας ή Πρίαμος ή Εκάβη
ή κάποιος άγνωστος, ανώνυμος, που ωστόσο
είδε ένα Σκάμαντρο να ξεχειλάει κουφάρια,
δεν το 'χει μες στη μοίρα του ν' ακούσει
μαντατοφόρους που έρχονται να πούνε
πως τόσος πόνος τόση ζωή
πήγαν στην άβυσσο
για ένα πουκάμισο αδειανό για μια Ελένη.

Το **επιμύθιο** του ποιήματος **ανήκει στον Σεφέρη**, ο οποίος παρατηρώντας την πορεία του λαού του, όπως και την πορεία των προγόνων του, **αμφιβάλλει για το αν οι άνθρωποι μαθαίνουν ποτέ από τα λάθη τους. Όπως εξαπατήθηκαν οι Έλληνες στα χρόνια του Τεύκρου, κι όπως εξαπατήθηκαν οι Έλληνες στα χρόνια του ποιητή, είναι δυστυχώς πολύ πιθανό να εξαπατηθούν εκ νέου οι άνθρωποι του μέλλοντος και να βιώσουν, χωρίς πραγματικό λόγο, τη λαίλαπα του πολέμου.**

Αν είναι αλήθεια, αναρωτιέται ο ποιητής, ότι δε θα βρεθεί κάποιος άλλος Τεύκρος στο μέλλον ή κάποιος άλλος άνθρωπος, οποιοσδήποτε απλός άνθρωπος, που έχοντας δει ένα ποτάμι να γεμίζει με νεκρούς κι έχοντας βιώσει τον πόνο ενός πολύχρονου πολέμου, δεν θα μάθει τελικά πως όλα όσα έζησε, όλα τα χρόνια που θυσίασε, όλοι οι νεκροί που θρήνησε, όλα έπεσαν στο κενό, όλα έγιναν χωρίς κανέναν απολύτως λόγο. **Αν είναι αλήθεια** πως δεν θα βρεθεί κάποιος άλλος άνθρωπος να πολεμήσει για ένα πουκάμισο αδειανό, για μια Ελένη.

Συμβολισμοί

Αηδόνια	⇒	ερέθισμα που θέτει σε κίνηση τη μνήμη και τις σκέψεις του Τεύκρου - ποιητή
Πλάτρες	⇒	καλύπτουν όλη την Κύπρο αλλά και την Ελλάδα
Στερνό σπαθί ενός Αίαντα	⇒	τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου
Τρωικός πόλεμος	⇒	Β' παγκόσμιος Πόλεμος - Αγώνας 1955 - 59
Αφροδίτη	⇒	σύμβολο αγάπης και ειρήνης
Σκορπιός - Τοξότης	⇒	σύμβολα πολέμου
«ο αδερφός μου»	⇒	οποιοσδήποτε άνθρωπος που πολεμά για ιδανικά και αξίες [εδώ, οι Κύπριοι που πολεμούν για αποτίναξη του αγγλικού ζυγού]
Σκάμαντρος	⇒	πόλεμος - θάνατος

Γενικά, ο ποιητής χρησιμοποιεί συμβολικά όλο τον μύθο της Τροίας μεταφέροντάς τον στη σύγχρονή του πραγματικότητα, πλάθοντας έτσι τη δική του προσωπική «μυθολογία».

Κεντρική Ιδέα – Μήνυμα

Ο πόλεμος, η κυριότερη αιτία που κάνει τους ανθρώπους να πάσχουν. Οι άνθρωποι πολεμούν, πονούν, υποφέρουν και σκοτώνονται άδικα. Αυτό γίνεται από τα πανάρχαια χρόνια και θα συνεχίσει για πάντα. Είναι άβουλο όργανο στα χέρια και τις τρέλες των ανθρώπων ή των θεών.

Οι πηγές έμπνευσης του ποιητή

- Ο μύθος του Τεύκρου
- Ο «αντιμύθος» του Ευριπίδη για την Ελένη²
- Η ομηρική Ιλιάδα
- Προσωπικές εμπειρίες και βιώματα του ποιητή³

² Ο ποιητής προτιμά αυτό τον μύθο γιατί του επιτρέπει να θέσει τα δραματικά του ερωτήματα για τη ματαιότητα του πολέμου

³ Α' και Β' Παγκόσμιος πόλεμος, Μικρασιατική καταστροφή κ.λπ

Δομή – Διάρθρωση και Περιεχόμενο

Α' ΕΝΟΤΗΤΑ στ. 1 – 9 «Τ' απδόνια. [...] στις Πλάτρες»	Ο Τεύκρος συνομιλεί με το απδόνι Αρχή και τέλος με το ίδιο μοτίβο [κυκλικό σχήμα]. Ο ποιητής, δανείζοντας τη φωνή του στον Τεύκρο, μας μεταφέρει στην Κύπρο [απδόνια – Πλάτρες]. Τα απδόνια τον κρατούν άγρυπνο να συλλογίζεται και συνομιλεί με το απδόνι.
Β' ΕΝΟΤΗΤΑ στ. 10 – 22 «Ποιες είναι οι Πλάτρες [...] που ξαστόχησε»	Οι περιπλανήσεις του Τεύκρου – Σεφέρης Ο Τεύκρος – ποιητής συνεχίζει να μιλά δίνοντας αυτοβιογραφικά στοιχεία. Τόσο ο Τεύκρος όσο και ο ποιητής ταξίδεψαν και τώρα βρίσκονται στην Κύπρο. Ο Τεύκρος μετά τον Τρωικό πόλεμο, ο ποιητής μετά τον Β' Παγκόσμιο. • <u>Στερνό σπαθί ενός Αίαντα</u>: τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. • <u>Μια άλλη Σαλαμίνα</u>: η Κύπρος και ο καινούργιος αγώνας που τώρα θα ξεκινήσει [απελευθερωτικός αγώνας 1955 – 59]. • <u>Φεγγάρι</u>: το φως του κάνει όλα τα πράγματα να μοιάζουν αλλιώς· το φως του αλλοιώνει την υπόσταση των πραγμάτων. Δίνει μια ψεύτικη εικόνα της πραγματικότητας. • <u>Η Αφροδίτη</u> [σύμβολο ειρήνης] σκεπάζει τον Σκορπιό και τον Τοξότη [πολεμικά σύμβολα] και χαρίζει μια απατηλή εικόνα ειρήνης. Έτσι ο Τεύκρος αναρωτιέται: πού βρίσκεται η αλήθεια; Αφού και ο ίδιος ήταν καλός τοξευτής στον πόλεμο. Τι πήγε λάθος; Το ίδιο ρωτά ταυτόχρονα και ο Σεφέρης τον εαυτό του που υπηρετούσε ως διπλωματικός υπάλληλος στην κυβέρνηση. Λάθη και ευθύνες.
Γ' ΕΝΟΤΗΤΑ στ. 23 – 31 «Απδόνι ποιητάρη [...] την αντρειωμένη Τροία»	Ο θρήνος των Σπαρτιατισσών και της Ελένης Μια τέτοια νύχτα οι Σπαρτιάτισσες σκλάβες ακούν το τραγούδι των απδονιών και θυμούνται τη χαμένη τους πατρίδα. Ανάμεσα σ' αυτές και η Ελένη, η οποία, σύμφωνα με τον «αντιμύθο» του Ευριπίδη, δεν πήγε ποτέ στην Τροία αλλά η Ήρα την έστειλε στην Αίγυπτο δίνοντας στον Πάρι, εν αγνοία του, ένα ομοίωμα να πάρει μαζί του.

<u>Δ' ΕΝΟΤΗΤΑ</u> στ. 32 - 41 «Με το βαθύ στηθόδεσμο [...] δέκα χρόνια»	<u>Περιγραφή της Ελένης</u> Η περιγραφή της Ελένης και το παράδοξο της απουσίας της από την Τροία. Τραγική και θλιβερή διαπίστωση ότι για δέκα ολόκληρα χρόνια οι Έλληνες σφάζονταν για ένα «πουκάμισο αδειανό» 🖐️ Η επέμβαση των θεών.
<u>Ε' ΕΝΟΤΗΤΑ</u> στ. 42 - 53 «Μεγάλος πόνος είχε πέσει [...] στις Πλάτρες»	<u>Πόνος κατακυριεύει την Ελλάδα</u> Μεγάλος πόνος στην Ελλάδα. Περιγραφή της φρίκης και της εικόνας του πολέμου. Και όλα αυτά για το τίποτα. Ο Τεύκρος ρωτά για τον αδελφό του που χάθηκε στον πόλεμο. Χάθηκε και αυτός για το τίποτα. Πού είναι λοιπόν οι θεοί; Τι είναι ο θεός τελικά; Τι δεν είναι θεός; Τι είναι δίκαιο τελικά; Τι είναι άδικο; Και τι υπάρχει ανάμεσα; Το ίδιο δραματικό ερώτημα έθεσε και ο Ευριπίδης στην ομώνυμη τραγωδία του.
<u>ΣΤ' ΕΝΟΤΗΤΑ</u> στ. 54 - 68 «Δακρυσμένο πουλί [...] για μian Ελένη»	<u>Τα ερωτήματα του ποιητή</u> Τα ανδρόνια σε κρατούν σε αδιάκοπη έγνοια, αγρύπνια, αγωνία και ανησυχία. Ο ποιητής αναρωτιέται: τι θα γίνει στην Κύπρο; Πάλι τα ίδια; Ποια καινούργια απάτη στήνουν οι θεοί; Το παραμύθι της Ελένης είναι μόνο παραμύθι ή μήπως είναι η αλήθεια μεταμφιεσμένη; Μήπως οι άνθρωποι στους πολέμους μοχθούν για το τίποτα; Μήπως κάποτε θα μάθουν ότι πολεμούν για ανύπαρκτα ιδανικά;

Αφηγηματική τεχνική

- Αφήγηση (δραματικός μονόλογος) από πρωτοπρόσωπο δραματοποιημένο αφηγητή (ας προσεχθεί πως πρόκειται επί της ουσίας για δύο αφηγηματικές φωνές, αυτή του ποιητικού υποκειμένου και αυτή του Τεύκρου).
- Εσωτερική εστίαση.
- Αναδρομές: από το παρόν του αφηγητή στην Κύπρο πηγαίνουμε στο παρελθόν, και ειδικότερα στην Αίγυπτο, όπου ο Τεύκρος εντόπισε την πραγματική Ελένη, κι από εκεί πηγαίνουμε ακόμη πιο πίσω στην εμπειρία του Τρωικού πολέμου.
- Ως δραματικός μονόλογος εκλαμβάνονται και τα λόγια της Ελένης, τα οποία κλείνονται σε εισαγωγικά.
- Αξιοποιούνται, επίσης, αρκετά συχνά οι ρητορικές ερωτήσεις.
- Υπάρχουν, συνάμα, στοιχεία περιγραφής (αφηγηματικός τρόπος - περιγραφή Ελένης).

Η μυθική μέθοδος του Σεφέρη

Ο Σεφέρης, χρησιμοποιώντας και δραματοποιώντας την ελληνική σύγχρονη πραγματικότητα, καταφέρνει, βασιζόμενος επίσης στη συνειρμική μέθοδο, να επαναφέρει τις βαθιές μυθικές προεκτάσεις της στο παρόν. Συγκεκριμένα, με περίτεχνο τρόπο έχει εμφανίσει το μυθολογικό του προσωπείο, αφού πρώτα έχει «κερδίσει τη συμπάθεια του αναγνώστη αναπαριστώντας μια σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα». Έπειτα, με έναν σχετικά «απροσδόκητο αναχρονισμό», την αναφορά στον Τρωικό πόλεμο, καταφέρνει όχι μόνο να γεφυρώσει το παρελθόν με το παρόν, αλλά και να ταυτίσει τη «μυθική εποχή» με τη σύγχρονη. Άλλωστε, όπως παρατηρεί και ο Έντμουντ Κήλυ, «οι ήρωές του, τα σκηνικά του, ακόμη και η γλώσσα του μπορούν να προκαλέσουν μυθικές προεκτάσεις χωρίς την παραμικρή επιτήδευση, γιατί η πραγματικότητα και ο μύθος υπάρχουν σε μια φυσική συζυγία». Ως αποτέλεσμα, το παρελθόν ενυπάρχει στο παρόν δημιουργώντας ένα ενιαίο σύνολο. Ο Σεφέρης φορά το προσωπείο του Τεύκρου και ανακαλύπτει και βιώνει τη ματαιότητα και ματαιοπονία τόσο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου όσο και του Κυπριακού Αγώνα απελευθέρωσης, όπως ακριβώς ο Τεύκρος τον Τρωικό πόλεμο.

Προβληματισμοί...

Τελικά, φθάνοντας στην περίπτωση της Ελένης, διερωτάται κανείς σε ποια εν τέλει Ελένη αναφέρεται ο ποιητής. Η αλήθεια είναι πως αναφέρεται και στις δυο, χωρίς όμως να τις συγχέει, αλλά ούτε και να τις διακρίνει, διότι, αν και ανεξάρτητο το είδωλο, η καταστροφική δηλαδή δύναμη, παραμένει συνδεδεμένο με την εικόνα, τα ιδανικά. **Συνεπώς η Ελένη με όλες τις προεκτάσεις της παραμένει για τον Σεφέρη το σύμβολο όλων των ιδανικών, ενώ παράλληλα η ύπαρξή της συνοδεύεται από πλαστά ιδανικά, τα οποία, αν και μπορεί να είναι «όμορφα», υποκρύπτουν μέσα τους τη ματαιότητα και τη ματαιοπονία.** Δευτερευόντως, ο μύθος της Ελένης επισημαίνει την ενιαία φύση της ιστορίας και **την επιβολή του παρελθόντος στο παρόν και στο μέλλον. Ο Σεφέρης, λοιπόν, αναδεικνύει ζον μύθο ως προειδοποίηση παρά ως θέση πεσσιμισμού, ως προειδοποίηση για κάθε αγώνα, όπως ζον κυπριακό, όπου ελλοχεύει ο κίνδυνος να ανακαλύψει κανείς μια μέρα ότι ζα ιδανικά για ζα οποία πάλευε δεν ήζαν παρά «ένα πουκάμισο αδειανό»** ή, όπως το θέτει ο Ρίτσος στη δική του Ελένη, για «λόγια» που «χαλαρωμένα, κούφια εμείς τα γεμίζαμε με άχυρο ή πίτουρο, να πάρουν σχήμα...».

Χαρακτηριστικά της ποίησης του Γ. Σεφέρη

- **Ιστορικά και πολιτικά βιώματα:** Ο Σεφέρης ήταν διπλωμάτης αλλά κρατήθηκε έξω από τον πολιτικό στίβο. Η πολιτική περνά στην ποίησή του με τη βίωση του ιστορικού γίνεσθαι, ειδικά στα ποιήματα για την Κύπρο.
- **Σύμβολα:** από τον ομηρικό κόσμο, τον κόσμο της τραγικής ποίησης κ.α.
- **Ερμητισμός:** Η ποίησή του είναι σκοτεινή, κλειστή και δυσνόητη. Αυτό, γιατί επεξεργάζεται πολύ και συμπυκνώνει τους στίχους, περνάει πλήθος εμπειριών και γνώσεων στην ποίησή του, προβάλλει τη λεπτομέρεια και επειδή κρατά μια απόσταση από τον κόσμο όπως όλοι οι ποιητές.
- **Μύθος:** Έντονη είναι η παρουσία της ομηρικής και γενικά της αρχαιοελληνικής μυθολογίας.
- **Persona:** συχνά κρύβεται πίσω από κάποιο προσωπείο και μιλά εξ ονόματός του.
- **Σκηνοθεσία:** έντονο το σκηνικό με την περιγραφή του χώρου ή της χρονικής στιγμής.

- **Ελληνικότητα:** βαθύτατα ελληνοκεντρική ποίηση. Φαίνεται από τη γλώσσα, την αφομοίωση του ιστορικού παρελθόντος και την αγάπη του για τον ελληνικό χώρο και τον ελληνισμό γενικότερα. Παράλληλα αισθάνεται το βάρος της κληρονομιάς του παρελθόντος αλλά και της μοίρας του Ελληνισμού.
- **Δραματικότητα:** ως δράμα – δράση και σύγκρουση – τραγικότητα.
- **Υπαρξιακό κλίμα:** το ατομικό γίνεται καθολικό.
- **Κλίμα απαισιοδοξίας:** βαρυθυμία, μελαγχολία, γεύση της φθοράς, το κενό, ο αποκλεισμός, η νοσταλγία μιας άλλης ζωής.
- **Ιστορικά δάνεια και επιδράσεις από την Ελληνική και Παγκόσμια λογοτεχνία.**
- **Ειρωνεία**
- **Ερωτισμός**
- **Συνειρμοί**
- **Χρήση προμετωπίδας / μύθο**

Εργασίες – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια είναι η τεχνοτροπία του ποιήματος; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
2. Πετυχαίνει, κατά τη γνώμη σας ο ποιητής να εναρμονίσει το μύθο με την πραγματικότητα στο ποίημα; Αν ναι, με ποιο τρόπο;
3. Σε ποιους στίχους διακρίνεται ευκρινέστερα ο ίδιος ο ποιητής;
4. Οι μύθοι έχουν συνήθως ένα επιμύθιο, δηλαδή ένα συμπέρασμα. Ποιο είναι το επιμύθιο στο συγκεκριμένο ποίημα; Πώς μπορεί να συσχετιστεί το επιμύθιο του ποιήματος με την ιστορική πραγματικότητα της Κύπρου;
5. Ποιος είναι ο ρόλος του στίχου «Τ' ανδρόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες» μέσα στο ποίημα;
6. «Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη βήματα και χειρονομίες...»: ποιο είναι το νόημα του στίχου;
7. Τι νομίζετε ότι εννοεί ο ποιητής με «το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας»;
8. Γιατί υποστηρίζεται ότι ο Τεύκρος είναι μια *persona* (προσωπείο) του Σεφέρη;
9. Γιατί το φεγγάρι παρομοιάζεται με την Αφροδίτη στο στίχο 17;
10. Η λέξη «αλήθεια» συναντάται έξι φορές στο ποίημα. Τι θέλει άραγε να δείξει με αυτή την επανάληψη ο ποιητής;
11. Πώς νιώθει ο Τεύκρος όταν συνειδητοποιεί ότι, τόσο αυτός όσο και οι συμπολεμιστές του στην Τροία, έπεσαν θύματα μιας απάτης που είχε σκηνοθετηθεί τέλεια από τους θεούς;
12. Ποια επίθετα αποδίδει ο ποιητής στο ανδρόνι; Ποια η σημασία τους;
13. Πώς, σύμφωνα με το ποίημα, οι εξω-ανθρώπινοι παράγοντες μπορούν να καθορίσουν τη μοίρα των ανθρώπων; Ποια περιθώρια ελεύθερης βούλησης υπάρχουν στο ποίημα;
14. Ποιο αίσθημα δημιουργούν οι στίχοι 48-49; Τι κοινό έχουν με το «πουκάμισο αδειανό»;
15. Ποια κοινά στοιχεία με την τραγωδία εντοπίζετε στο ποίημα;

Μεγάλο μέρος των σημειώσεων προέρχεται από διαδικτυακές πηγές και φιλολογικά blogs.

Ενδεικτικές Απαντήσεις στις Εργασίες – Θέματα για συζήτηση

1. Ποια είναι η τεχνοτροπία του ποιήματος; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.

Η Ελένη αποτελεί ένα από τα ωριμότερα δείγματα της σεφερικής μυθικής μεθόδου. Η μυθική τεχνική είναι ένα ποιητικό τέχνασμα που επιτρέπει να γίνεται το παρελθόν παρόν του ποιητή ή του ποιήματος. Έτσι ο ιστορικός χρόνος αποφορτίζεται από τις υποκειμενικές και κοινωνικές συμβάσεις και επιτρέπει να γίνεται παραλληλισμός και ταύτιση του παρελθόντος με το παρόν, πράγμα που οδηγεί τη σκέψη να ανάγεται από το ειδικό στο γενικό, το παγκόσμιο και το διαχρονικό (διατηρώντας όμως τη συγκίνηση από τον συγκεκριμένο μύθο). Στο συγκεκριμένο ποίημα χρησιμοποιείται μια παραλλαγή του μύθου της Ελένης, που βοηθά τον ποιητή να εκφράσει την αγωνία του για τον παραλογισμό των θεών και των ανθρώπων που οδηγούνται στον πόλεμο από μια ασήμαντη, ανύπαρκτη αιτία, για το ανώφελο, το μάταιο των θυσιών.

2. Πετυχαίνει, κατά τη γνώμη σας ο ποιητής να εναρμονίσει τον μύθο με την πραγματικότητα στο ποίημα; Αν ναι, με ποιο τρόπο; Σε ποιους στίχους διακρίνεται ευκρινέστερα ο ίδιος ο ποιητής;

Ο ποιητής πετυχαίνει να εναρμονίσει τον μύθο με την πραγματικότητα στο ποίημα. Σ αυτό τον διευκολύνει ο ίδιος ο μύθος, στην παραλλαγή που επέλεξε να υιοθετήσει, με τους πολλούς παραλληλισμούς που επιτρέπει με το παρόν του ποιητή. Καταρχάς ο τόπος του μύθου ταυτίζεται με τον τόπο του παρόντος του ποιητή. Έπειτα ο ποιητής φροντίζει να θυμίζει σ' όλη την έκταση του ποιήματος την παρουσία του, κάνοντας ευδιάκριτη τη δική του φωνή πίσω από τη φωνή του Τεύκρου. Μέσα από το προσωπείο του Τεύκρου ο Σεφέρης ψηλαφεί την κατάσταση και εκθέτει περασμένα γεγονότα για να κάνει νύξη του παρόντος από όπου και ξεκινάει η έμπνευσή του. Μ' αυτόν τον τρόπο η σύγχρονη πραγματικότητα υποβάλλεται διαρκώς πίσω από τη μυθική πραγματικότητα, για να την υπερκεράσει στο τέλος του ποιήματος, όπου ο ποιητής μας ανάγει ευκρινέστερα από το ειδικό στο γενικό, καθιστώντας ευδιάκριτο τον συμβολισμό του. Το επαναλαμβανόμενο μοτίβο εξάλλου «Τ' απδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες» μας επιστρέφει σε κάθε στροφή στο παρόν του ποιητή.

Και η δομή ακόμη του ποιήματος υποβοηθά την ταύτιση του παρόντος με το παρελθόν. Ο ποιητής ξεκινά από το παρόν, από μια νύχτα αγρύπνιας στις Πλάτρες, περνά στον μύθο, αφήνοντας τον Τεύκρο να συγχωνεύσει τη φωνή του στη δική του και ξαναγυρνά, σε σχήμα κύκλου, στο παρόν, αφού στους τελευταίους στίχους υπερισχύει και πάλι η δική του φωνή.

Οι χρόνοι του ποιήματος είναι τρεις: του ποιητή (παρόν), του Τεύκρου (παρελθόν), των αναμνήσεων του ήρωα που αποτελούν δύο βαθύτερα επίπεδα του παρελθόντος (ο χρόνος συνάντησης με την Ελένη και ο χρόνος του πολέμου). Υπολανθάνει όμως και ένας τέταρτος χρόνος: ο ενοποιημένος χρόνος του Τεύκρου και του ποιητή. Αυτή η κίνηση μέσα στον χρόνο πραγματώνει την ταύτιση του χθες με το σήμερα, του ήρωα με τον ποιητή.

3. Οι μύθοι έχουν συνήθως ένα επιμύθιο, δηλαδή ένα συμπέρασμα. Ποιο είναι το επιμύθιο στο συγκεκριμένο ποίημα; Πώς μπορεί να συσχετιστεί το επιμύθιο του ποιήματος με την ιστορική πραγματικότητα της Κύπρου;

Το επιμύθιο, η πρόθεση του ποιητή και το μήνυμα που λαμβάνει ο αναγνώστης από το ποίημα είναι ότι οι πόλεμοι, οι αγώνες και οι θυσίες των ανθρώπων για ιδανικά είναι μάταια, καθώς τα ιδανικά αυτά αποδεικνύονται απατηλά και άλλες αιτίες, ανούσιες και κενές κρύβονται πίσω από τους πολέμους. Πίσω από τους πολέμους κρύβονται πάντα «καινούριες τρέλες των ανθρώπων ή των θεών».

Αυτό αποδεικνύεται και στην περίπτωση της Κύπρου. Όσο κρατούσε ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος οι Άγγλοι διακήρυσσαν ότι πολεμούν για την ελευθερία, για την ανθρωπιά, για την αυτοδιάθεση των λαών. Όμως τη χρονιά που δημοσιεύεται το ποίημα, εννέα χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου, εξακολουθούν να κρατούν την Κύπρο σκλαβωμένη, ενώ οι Έλληνες είναι έτοιμοι να ξαναπολεμήσουν, τώρα κατά των Άγγλων, για τα ίδια ιδανικά. Ο ποιητής λοιπόν αναρωτιέται: για ποιο λόγο χύθηκε τόσο αίμα; Ποιο νόημα είχαν οι θυσίες; Μήπως όλα ήταν μια απάτη; Αυτοί που ήταν συμπολεμιστές μας σ' εκείνον τον πόλεμο απαρνούνται τώρα το δίκαιο αίτημα της απελευθέρωσης της Κύπρου. Μάταια λοιπόν πολεμήσαμε για τα ιδανικά της ελευθερίας;

4. Ποιος είναι ο ρόλος του στίχου «Τ' ανδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες» μέσα στο ποίημα;

Το ποίημα αρχίζει με τον στίχο «Τ' ανδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες». Ο στίχος αυτός ακούγεται τρεις φορές. Από την άποψη αυτή αποτελεί ένα σταθερό ποιητικό μοτίβο (= κάτι που επαναλαμβάνεται με την ίδια ακριβώς μορφή). Το ποιητικό αυτό μοτίβο δεν είναι –αρχικά τουλάχιστον– αυθαίρετο. Προέρχεται από την αντικειμενική πραγματικότητα: «τ' ανδόνια δε σ' αφήνουνε να κοιμηθείς στις Πλάτρες». Ακόμα, λειτουργεί ως αρμός και έτσι επιτυγχάνονται οι θεματικές μετατοπίσεις χωρίς να εξαφανίζεται ο ειρμός του ποιήματος. Στη συνέχεια όμως ξεπερνά και το λειτουργικό ρόλο του αρμού και το ανδόνι μετουσιώνεται σε ένα είδος μούσας του ποιητή «ανδόνι ποιητάρη» σε ένα σημείο αναφοράς στον δραματικό μονόλογο του Τεύκρου. Ίσως πάλι δεν πρέπει να θεωρήσουμε την επιλογή του ανδονιού τόσο τυχαία. Το πουλί αυτό είναι το σύμβολο της μουσικής τελειότητας αλλά και του πόνου, όπως τουλάχιστον έχει περάσει στις παραδόσεις του λαού μας («δακρυσμένο πουλί») ένας χώρος που ο Σεφέρης σέβεται απόλυτα.

Ο Σεφέρης έβαλε τον στίχο μέσα σε εισαγωγικά. Η λεπτομέρεια αυτή φανερώνει ότι ο στίχος δεν ανήκει στον ποιητή, αλλά αποτελεί ποιητικό δάνειο. Συγκεκριμένα ο Σεφέρης θα πρέπει να δανείστηκε τον στίχο από την προφορική παράδοση της Κύπρου και να τον αξιοποίησε ποιητικά στη δική του γραφή. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορεί και το γεγονός ότι ο στίχος είναι ιαμβικός 15σύλλαβος.

Εκτός από τα προαναφερόμενα γνωρίσματα, ο στίχος αυτός έχει και άλλες δύο ακόμα λειτουργίες μέσα στη συνολική ποιητική γραφή:

Καθορίζει πρώτα τον ποιητικό χώρο μέσα στον οποίο θα αναπτυχθεί η ποιητική δράση (στενός ποιητικός χώρος: οι Πλάτρες – ευρύτερος ποιητικός χώρος: η Κύπρος)

Παράλληλα υποδηλώνει μια κατάσταση «αγρύπνιας». Ο Τεύκρος δηλαδή (καλύτερα: ο άνθρωπος και ο ποιητής Σεφέρης), που βρίσκεται εξόριστος στην Κύπρο, ταλαιπωρημένος από την προσωπική αλλά και την καθολικότερη ανθρώπινη περιπέτεια, συμβολίζει την όρθια, την άγρυπνη και αφυπνισμένη ποιητική συνείδηση. Ξέροντας δηλαδή την πικρή αλήθεια, ότι ένας ολόκληρος πόλεμος με χιλιάδες νεκρούς (για τον Τεύκρο ο Τρωικός, για τον Σεφέρη ο Β΄ Παγκόσμιος) έγινε για ένα τίποτα, μένει άγρυπνος, σε μια κατάσταση πνευματικής και ποιητικής εγρήγορσης, και στοχάζεται πάνω στη μοίρα του ανθρώπου.

Και τα δύο αυτά στοιχεία υποβοηθούν και διευκολύνουν τη σύνδεση και το πέρασμα του ποιήματος από το μυθικό στοιχείο στο παρόν του ποιητή.

5. «Τυφλή φωνή, που ψηλαφείς μέσα στη νυχτωμένη μνήμη βήματα και χειρονομίες...»: ποιο είναι το νόημα του στίχου;

Τα ανδόνια δεν αφήνουν τον ποιητή να κοιμηθεί μια νύχτα στις Πλάτρες. Η παρατήρηση αυτή αναφέρεται στην αντικειμενική πραγματικότητα, μια πραγματική νύχτα αγρύπνιας του ποιητή. Το ανδόνι όμως έτσι γίνεται η αιτία που κινητοποιεί την έμπνευση του ποιητή και ταυτόχρονα τη μνήμη του (και τη μνήμη του

Τεύκρου). Η φωνή του απδονιού είναι τυφλή (αφού ο ποιητής δεν το βλέπει, αλλά μόνο το ακούει), ωστόσο κινεί τη μνήμη του ποιητή και φέρνει στην επιφάνεια πρόσωπα του χτες (βήματα και χειρονομίες), που ήταν ξεχασμένα στο υποσυνείδητο, ξεθωριασμένα (νυχτωμένη μνήμη). Ακόμη εκδηλώσεις αγάπης (δε θα τολμούσα να πω φιλήματα), αν και ο ποιητής δεν τολμά να ισχυριστεί πως καταφέρει πράγματι να τις φέρει στην επιφάνεια (αφού αυτές προϋποθέτουν ουσιαστική ανθρώπινη επαφή και ως εκ τούτου «ξημερωμένη» και όχι νυχτωμένη μνήμη).

6. Τι νομίζετε ότι εννοεί ο ποιητής με «το πικρό τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας»;

Το ψηλάφισμα στα ενδότερα, στις αναμνήσεις του ποιητή, φέρνει στην επιφάνεια «το τρικύμισμα της ξαγριεμένης σκλάβας», σκηνή που προέρχεται από τις πολεμικές εμπειρίες του Τεύκρου – ποιητή και αποκαλύπτει την άγρια και σκληρή πλευρά του πολέμου, που αφαιρεί από τον άνθρωπο την αυτονομία αξία του και τον μετατρέπει σε εμπορεύσιμο προϊόν, σε σκλάβο. Ίσως πίσω από την εικόνα της «ξαγριεμένης σκλάβας» να μπορούμε να διακρίνουμε την σκλαβωμένη Κύπρο, που την εποχή εκείνη εικονιζόταν ως σκλαβωμένη γυναίκα δεμένη με αλυσίδες.

7. Γιατί υποστηρίζεται ότι ο Τεύκρος είναι μια persona (προσωπείο) του Σεφέρη;

Πίσω από τη φωνή του Τεύκρου μπορεί κανείς να αναγνωρίσει τη φωνή του ανθρώπου και ποιητή Σεφέρη. Ο Σεφέρης χρησιμοποιεί τον Τεύκρο ως προσωπείο για να υποβάλλει πίσω από την επικάλυψη του μύθου τα δικά του βιώματα, που παρουσιάζουν πολλές αναλογίες με τα βιώματα του ήρωά του (όπως ακριβώς πίσω από τα γεγονότα του Τρωικού πολέμου υποβάλλει τη σύγχρονη τραγωδία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη διάψευση των ελπίδων των αγωνιστών του σκλαβωμένου νησιού). Έτσι, πίσω από τα βιώματα του Τεύκρου μπορούμε να ανιχνεύσουμε στοιχεία από τη ζωή και συναισθήματα του ίδιου του ποιητή. Έτσι, στους στίχους 4-5 πίσω από τη φωνή του ξενιτεμένου Τεύκρου διακρίνουμε τη νοσταλγία και τον βαθύ πόνο του ίδιου του ποιητή για την πατρίδα του (τη Σμύρνη), που ξέρει ότι την έχασε παντοτινά (στα χωρισμένα σώματα και στις ψυχές / αυτών που ξέρουν πως δε θα γυρίσουν). Στους στίχους 11-12 πίσω από τις περιπλανήσεις του Τεύκρου (Τροία, Αίγυπτος, Κύπρος) μπορεί να ακούσει κανείς τον Σεφέρη να μιλά για τις δικές του περιπέτειες και περιπλανήσεις. Οι τρέλες των ανθρώπων και των θεών για τις οποίες μιλά ο Τεύκρος (Τρωικός πόλεμος), έχουν το τραγικό τους αντίστοιχο και στη ζωή του ποιητή (μικρασιατική καταστροφή, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος). Η επιπλέον αντιστοίχιση δεν έχει νόημα, αφού σ' όλο το ποίημα ο ποιητής υποβάλλει τις δικές του εμπειρίες και σκέψεις για τη σύγχρονη πραγματικότητα μέσα από τη φωνή και τις εμπειρίες του Τεύκρου.

8. Γιατί το φεγγάρι παρομοιάζεται με την Αφροδίτη στον στίχο 17;

Η Αφροδίτη, σύμφωνα με τον μύθο της γέννησής της, αναδύθηκε από τον αφρό της θάλασσας και τα κύματα την έφεραν στην Πάφο της Κύπρου. Έτσι και το φεγγάρι ανατέλλει στη θάλασσα σαν την Αναδυομένη Αφροδίτη. Πέρα όμως από την εξωτερική αυτή αναλογία, το φεγγάρι εδώ, όπως και η Αφροδίτη έχουν βαθύτερη σχέση με την Ελένη και με όλο τον συμβολισμό του ποιήματος, φαίνεται να αισθητοποιούν την απάτη και την παραποίηση της αλήθειας. Η Αφροδίτη, εκτός από την ομορφιά, ιδιότητα που ανακαλεί την ομορφιά της Ελένης, συμβολίζει και την απάτη, τον δόλο. Το φως του φεγγαριού εδώ δίνει μια ψεύτικη εικόνα της πραγματικότητας, γιατί μέσα στο μισόφωτο και στις σκιές παραποιεί τα χρώματα, τα σχήματα και τους όγκους και παραπλανά. Το ίδιο νόημα, της παραπλάνησης και της απάτης έχει και η εικόνα της επισκίασης των αστερισμών του Τοξότη και του Σκορπιού από το φεγγάρι. Στον Σεφέρη οι αστερισμοί αποτελούν ένα ευανάγνωστο αλφαβητάρι που βοηθούν στον προσανατολισμό. Το φεγγάρι λοιπόν εδώ, που κρύβει τους αστερισμούς, αποπροσανατολίζει και εξαπατά. Το φεγγάρι λοιπόν παραποιεί την αληθινή όψη των πραγμάτων και κάνει τον Τεύκρο να αναρωτηθεί πού βρίσκεται η αλήθεια, ποια είναι η πραγματικότητα,

και του θυμίζει συνειρμικά την προσωπική του ιστορία. Έτσι μας εισάγει ο ποιητής στο θέμα του δόλου και της απάτης που θα αναπτυχθεί στη συνέχεια.

9. Η λέξη «αλήθεια» συναντάται έξι φορές στο ποίημα. Τι θέλει άραγε να δείξει με αυτή την επανάληψη ο ποιητής;

Ο ποιητής, όπως και ο Τεύκρος του μύθου, βλέπει την απατηλή όψη της πραγματικότητας. Τα ιδανικά για τα οποία πολέμησαν οι Έλληνες, οι θυσίες, όλα φαντάζουν μάταια μπροστά στην αποκάλυψη της εξαπάτησης και του δόλου. Αυτό επιφέρει σύγχυση στην ψυχή του, συναισθηματική κατάσταση που τον οδηγεί στο εναγώνιο ερώτημα «Πού είναι η αλήθεια»; Η λέξη αυτή επανέρχεται ξανά δύο φορές στα χείλη της Ελένης που αποκαλύπτει τον δόλο των θεών και την εξαπάτηση των Αχαιών. Και άλλες τρεις φορές συναντάται στους καταληκτικούς στίχους, που δηλώνουν την αμφιβολία του ποιητή για τη διαφοροποίηση της κατάστασης στο μέλλον. Από όλα αυτά φαίνεται ότι η εμμονή του ποιητή στη λέξη υπαγορεύεται από την κεντρική της θέση στο μήνυμα που θέλει να μεταδώσει ο ποιητής. Το ποίημα ξεκινά ακριβώς από αυτό το εναγώνιο ερώτημα του ποιητή για την ύπαρξη της αλήθειας που μένει αναπάντητο, όπως όλα τα μεγάλα ερωτήματα που θέτει ο άνθρωπος.

10. Πώς νιώθει ο Τεύκρος όταν συνειδητοποιεί ότι, τόσο αυτός όσο και οι συμπολεμιστές του στην Τροία, έπεσαν θύματα μιας απάτης που είχε σκηνοθετηθεί τέλεια από τους θεούς;

Η αντίδραση του Τεύκρου στην αποκάλυψη της αλήθειας από την Ελένη κυμαίνεται από την υποταγή στη μοίρα «Έτσι το θέλαν οι θεοί» ως την αμφισβήτηση του θείου «Τι 'ναι θεός; τι μη θεός; και τι τ' ανάμεσό τους;» Αρχικά δοκιμάζει έκπληξη από την αποκάλυψη, κάτι που φαίνεται από τον στίχο «ποιος θα το 'λεγε» και από τις κινήσεις του και τις προσπάθειές του να επιβεβαιώσει την παρουσία της, «την άγγιξα, μου μίλησε». Η αρχική αυτή έκπληξη όμως γρήγορα μεταβάλλεται σε αγανάκτηση και οργή, καθώς αναλογίζεται όλα τα μάταια χρόνια του πολέμου, τις απώλειες των συμπολεμιστών, όλα τα θύματα του πολέμου. Και η πληγή γίνεται βαθύτερη, όταν σκέφτεται τον αδερφό του και την αυτοκτονία του, που στάθηκε και η αιτία του εκπατρισμού του και της άδικης μοίρας του. Όλα αυτά τελικά τον οδηγούν στην αμφισβήτηση του θείου. Και είναι φυσικό, αφού οι θεοί, όχι μόνο δεν αποτρέπουν τον παραλογισμό των ανθρώπων αποδίδοντας δικαιοσύνη, αλλά είναι οι ίδιοι υπεύθυνοι για τον δόλο και την απάτη.

11. Ποια επίθετα αποδίδει ο ποιητής στο ανδρόνι; Ποια η σημασία τους;

Ο ποιητής δίνει στο ανδρόνι κατά την ανάπτυξη του ποιήματος διάφορους χαρακτηρισμούς:

στίχος 2: ανδρόνι ντροπαλό: Ο χαρακτηρισμός δικαιολογείται από τη συνήθεια του ανδρονιού να κελαιδά κρυμμένο στις φυλλωσιές των δέντρων «μες στον ανασασμό των φύλλων».

στίχος 6: τυφλή φωνή: τυφλή, αφού ο ποιητής δε μπορεί να το δει, παρά μόνο να το ακούσει.

στίχος 23: ανδρόνι ποιητάρη: εδώ αρχίζει να διαφαίνεται ότι ο ποιητής βλέπει στο ανδρόνι τη μούσα του, την έμπνευσή του. Το παραβάλλει με τους ποιητάρηδες, τους λαϊκούς τραγουδιστές της Κύπρου.

στίχος 54: δακρυσμένο πουλί: ο χαρακτηρισμός υπάρχει ήδη στην Ελένη του Ευριπίδη και από κει τη δανείζεται ο ποιητής (δακρυόεσσα). Μπορούμε να προσθέσουμε, ωστόσο, ότι το ανδρόνι, από την ποιητική παράδοση που αντιμετωπίζει με σεβασμό ο Σεφέρης, θεωρείται ως ο τραγουδιστής του πόνου. Εξάλλου, ο Τεύκρος – ποιητής εδώ, μετά την εξιστόρηση των τραγικών αναμνήσεών του από τον πόλεμο, μόνο μια τέτοια θρηνητική διάθεση θα μπορούσε να έχει εδώ.

12. Σύμφωνα με το ποίημα, πώς οι εξω-ανθρώπινοι παράγοντες μπορούν να καθορίσουν τη μοίρα των ανθρώπων; Ποια περιθώρια ελεύθερης βούλησης υπάρχουν στο ποίημα;

Οι τραγικές περιπέτειες των ανθρώπων μέσα στο ποίημα φαίνεται να αποδίδονται σε εξω-ανθρώπινους παράγοντες, στη μοίρα, στη θέληση των θεών. Οι άνθρωποι εξαπατημένοι, μέσα στην τραγική άγνοιά τους, γίνονται πιόνια τους, και θυσιάζονται για στόχους και ιδανικά που αποδεικνύονται μάταια και απατηλά, «ένα πουκάμισο αδειανό, μια Ελένη». Η αναφορά στους εξωανθρώπινους παράγοντες μπορεί να επισημανθεί στον στίχο 12 «καινούριες τρέλες των ανθρώπων ή των θεών», στίχο 39 «έτσι το θέλαν οι θεοί», στίχο 59 «τον παλιό δόλο των θεών». Ωστόσο, ο Σεφέρης αφήνει μεγάλα περιθώρια και στην ανθρώπινη βούληση. Το μερίδιο της ανθρώπινης ευθύνης είναι ικανό σε ποσότητα ώστε να γεννά προβληματισμούς «τ' είναι θεός; τι μη θεός;». Άλλωστε και η ίδια η μοίρα είναι το μερίδιο, το «μοιράδι» που έχει ο καθένας στη ζωή και αυτό διαμορφώνεται, όχι μόνο από εξωανθρώπινες δυνάμεις, αλλά και από τις ίδιες τις πράξεις «Ημουν κι εγώ στον πόλεμο τοξότης/ το ριζικό μου ενός ανθρώπου που ξαστόχησε» -στίχοι στους οποίους διαφαίνεται η προσωπική ευθύνη του ανθρώπου, που καθορίζει τη μοίρα του. Οι στίχοι όμως στους οποίους είναι πιο ευδιάκριτα τα περιθώρια της ανθρώπινης βούλησης είναι οι στίχοι 58-59 «αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιάσουν τον παλιό δόλο των θεών». Είναι φανερό εδώ ότι ο ποιητής εξαρτά το μέλλον από τους ανθρώπους και τη βούλησή τους. Εξάλλου στον στίχο 12 μίλησε για «καινούριες τρέλες» όχι μόνο των θεών, αλλά και των ανθρώπων. Η σεφερική μυθολογία θέλει τον άνθρωπο φερόμενο μεν, αλλά όχι υποταγμένο.

13. Ποιο αίσθημα δημιουργούν οι στίχοι 48-49; Τι κοινό έχουν με το «πουκάμισο αδειανό»;

Οι στίχοι είναι γεμάτοι από κούφια ομορφιά, άδειοι από περιεχόμενο σε μεγάλη αντίθεση και πλήρη διάσταση με τους προηγούμενους, όπου η πραγματική Ελένη γεμάτη αισθησιασμό και ζωντάνια κυριαρχεί με την παρουσία της. Μ' αυτούς τους στίχους δίνεται η ιδέα ότι όλα πήγαν χαμένα, όλα ήταν μάταια, χωρίς νόημα και χωρίς καμιά δικαίωση.

14. Ποια κοινά στοιχεία με την τραγωδία υπάρχουν στο ποίημα:

α. Η τραγικότητα του Τεύκρου: η τραγική μοίρα του, που σημαδεύεται από την εξορία του, ορίστηκε όχι από τον ίδιο, αλλά από εξωγενείς παράγοντες. Αλλά το τραγικότερο είναι ότι η αιτία της εξορίας του, ο θάνατος του αδερφού του, συνέβη σ' έναν πόλεμο που έγινε για απατηλές αιτίες, και θα μπορούσε εξ αρχής να αποφευχθεί. Ωστόσο το ποίημα, όπως συμβαίνει και στην αρχαία ελληνική τραγωδία, δεν παραγνωρίζει και την ελεύθερη βούληση του ανθρώπου στον καθορισμό της μοίρας του.

β. Η δραματοποίηση της αφήγησης: επιτυγχάνεται με το τέχνασμα του απδονιού, που δίνει την εντύπωση διαλόγου, αν και εκπίπτει εξ ανάγκης σε μονόλογο του Τεύκρου.